

Документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поведження

*Витяг з 23-ої Загальної доповіді,
опубліковано 2013 року*

71. Від самого початку своєї діяльності, Комітет Ради Європи із запобігання катуванням підкреслював важливість внеску, який медико-санітарні служби в місцях позбавлення волі можуть і повинні робити для боротьби з жорстоким поведженням із затриманими особами за допомогою методичної реєстрації тілесних ушкоджень та надання інформації відповідним органам¹. Точне і вчасне документування і повідомлення таких медичних свідчень значно полегшить розслідування випадків можливого жорстокого поведження та притягнення винних до відповідальності, що, у свою чергу, діятиме як потужний запобіжник проти жорстокого поведження в майбутньому.

Комітет Ради Європи із запобігання катуванням приділяє особливу увагу ролі, яку мають відігравати тюремні медико-санітарні служби у боротьбі з жорстоким поведженням. Природно, що ця роль стосується, зокрема, можливого жорстокого поведження із затриманими особами під час їх ув'язнення, чи то співробітниками, чи то іншими ув'язненими. Тим не менш, медико-санітарні служби в установах, які є точками входу в пенітенціарну систему, також мають зробити вирішальний внесок у запобігання жорстокому поведженню в період, що безпосередньо передує ув'язненню, а саме, коли особи перебувають під вартою в правоохоронних органах (наприклад, в поліції або жандармерії).

72. Уважний читач доповідей КЗК знає, що ситуація щодо документування та повідомлення медичних доказів жорстокого поведження наразі далека від задовільної в багатьох державах, відвіданих Комітетом. Наявні процедури не завжди забезпечують вчасне документування травм, отриманих затриманими особами, і навіть коли травми документуються, це часто робиться поверхнево. Крім того, часто немає жодних гарантій, що медичні свідчення, які були задокументовані, будуть після цього доведені до відома відповідних органів.

Отже, Комітет вважає, що було б корисно викласти в наступних пунктах стандарти, які він склав щодо документування та повідомлення медичних свідчень жорстокого поведження. Також розглядаються різні супутні питання.

¹ Дивіться, наприклад, пункти 60 до 62 3-ї Загальної доповіді КЗК, CPT/Inf (93) 12.

73. Абсолютно очевидно, що доправлені до в'язниці особи повинні бути належним чином опитані і фізично обстежені медичним працівником якомога швидше після їх прийому. Комітет вважає, що опитування/обстеження повинно бути проведено протягом 24 годин після надходження особи. Такий систематичний медичний огляд новоприбулих важливий з різних причин. Його належне виконання гарантуватиме, що будь-які травми, яких зазнали ці особи, а також пов'язані з ними заяви будуть документуватися без невинуватої затримки. Така ж процедура повинна застосовуватися, коли ув'язнений, який був переведений назад у поліцейський відділок для проведення слідчих дій, повертається до в'язниці. На жаль, у деяких державах, які відвідав КЗК, такі переведення все ще є звичайною практикою. Вони можуть спричинити високий ризик жорстокого поводження (див. також параграф 80). Крім того, будь-який ув'язнений, який брав участь у ситуації, яка включала застосування насильства у в'язниці, повинен пройти негайний медичний огляд.

Окрім в'язниць, існують й інші місця позбавлення волі, де особа може бути затримана протягом тривалого періоду (тобто більш ніж на кілька днів). Це стосується, наприклад, центрів тимчасового перебування осіб, які утримуються згідно із законодавством про іноземців. Крім того, у ряді відвіданих Комітетом країн, різні категорії затриманих осіб (наприклад, адміністративні правопорушники, взяті під варту особи, які чекають на переведення у в'язницю або проходять процедуру подальшого розслідування) можуть утримуватися протягом тривалого часу в «арештних будинках» або «ізоляторах тимчасового тримання». У таких місцях також слід проводити систематичний медичний огляд новоприбулих.

74. Документ, що складається після медичного обстеження, згаданого в пункті 73, повинен містити: і) виклад заяв, зроблених особою, які мають відношення до медичного обстеження (у тому числі власний опис його/її стану здоров'я та будь-які твердження про жорстоке поводження), ii) повний виклад об'єктивних медичних висновків, оснований на ретельному огляді і iii) зауваження медичного працівника за пунктами і) й ii), де вказується, чи узгоджуються будь-які твердження й об'єктивні медичні показники. Документ повинен також містити результати додаткових проведених обстежень, докладні висновки спеціалізованих консультацій та опис лікування травм і проведення будь-яких подальших процедур.

Результати медичного обстеження у випадках травматичних ушкоджень повинні бути записані у спеціальній формі, передбаченій для цієї мети, разом зі схемами тіла для відмічання травматичних ушкоджень. Такі схеми повинні зберігатися в медичній картці ув'язненого. Також було б бажано сфотографувати травми, також помістивши фотографії у медичну картку. Крім того, необхідно вести спеціальний реєстр травм, у який повинні записуватися всі види ушкоджень.

75. Важливо чітко розмежувати вищезгадане медичне обстеження і процедуру, яку слід виконувати, коли затриманий передається у в'язницю. Остання процедура включає складання документації за підписом чергового тюремного співробітника і поліцейського конвою, а також, можливо, затриманої особи. Будь-які видимі пошкодження, які спостерігаються в ув'язненого в момент передачі в ув'язнення, як правило, мають бути записані в цій документації.

Ця процедура має адміністративний характер, навіть якщо, як це іноді буває, вона відбувається в присутності співробітника медичної служби в'язниці. Вона в жодному разі не повинна замінювати процедури медичного обстеження, які були описані вище. Крім того, враховуючи наявність поліцейського конвою, а також занепокоєння, яке часто відчувається у момент входження у в'язницю, на цьому початковому етапі ув'язнені не повинні піддаватися

допиту про походження будь-яких їхніх видимих пошкоджень. Тим не менш, документ, складений щодо видимих пошкоджень, повинен бути негайно направлений в санітарно-медичну службу в'язниці.

76. КЗК надає велике значення дотриманню лікарської таємниці у в'язницях та інших місцях позбавлення волі. Відповідно, так само як і будь-яке інше медичне обстеження затриманої особи, медичне обстеження, згадане в пункті 73, повинно проводитися за межами чутності та – якщо тільки відповідних медичний працівник явно не просить про інше у цьому певному конкретному випадку – за межами видимості немедичного персоналу. Ця вимога наразі дотримується далеко не у всіх державах, які відвідав КЗК.

77. Тим не менш, принцип конфіденційності не повинен ставати перешкодою для повідомлення медичних доказів жорстокого поводження, які медичні працівники збирають у відповідному випадку. Це б суперечило законним інтересам затриманих осіб і суспільства в цілому². Тому КЗК виступає за обов'язок автоматичного повідомлення для медичних працівників, які працюють у в'язницях або інших місцях позбавлення волі, якщо вони збирають таку інформацію. Власне, такий обов'язок вже існує відповідно до законодавства багатьох держав, які відвідав КЗК, але часто не повною мірою виконується на практиці.

У кількох останніх доповідях за результатами візитів Комітет рекомендував переглянути існуючі процедури з метою забезпечити, що кожен раз, коли медичними співробітниками реєструються травми, які узгоджуються з заявами про жорстоке поводження, зробленими затриманою особою, ця інформація негайно і систематично доводилася до відома відповідного органу, незалежно від бажання цієї особи. Якщо з'ясується, що затримана особа має травми, які явно свідчать про жорстоке поводження (наприклад, великі синці на підшвах ніг), але відмовляється розкрити їх причину або пояснює їх не жорстоким поводженням, його/її заява має бути точно задокументована і доведена до відома відповідного органу разом з повним переліком об'єктивних медичних висновків.

78. «Відповідний орган», якому медичні співробітники повинні повідомляти про такі випадки, є, насамперед, незалежним органом, уповноваженим проводити службові розслідування за даним фактом і, за необхідності, порушувати кримінальну справу. Інші органи, які мають бути поінформовані, можуть включати в себе органи, відповідальні за дисциплінарні розслідування або за нагляд за становищем осіб, які утримуються в установі, де може статися жорстоке поводження. Повідомлення також повинні бути доступні для затриманої особи і його/її адвоката.

Реальний механізм передачі інформації відповідним органам є різним у різних країнах у світлі організаційних структур і цілком може не включати прямий зв'язок між медичним працівником і таким органом. Повідомлення може бути передано через керівництво медичного працівника (наприклад, департамент охорони здоров'я на рівні міністерства) або керівництво установи утримання під вартою, в якій він/вона працює (наприклад, директора в'язниці). Утім, незалежно від застосованого підходу, повинна бути забезпечена швидка передача інформації відповідному органу.

² Опис дилем, які можуть поставати перед медичними співробітниками місць позбавлення волі, міститься у пунктах з 65 по 72 Стамбульського протоколу 1999 року (Керівництво з ефективного розслідування та документування катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання).

79. Супутнім наслідком обов'язку автоматичного повідомлення, згаданого в пункті 77, є те, що медичний співробітник повинен поінформувати відповідну затриману особу про існування цього обов'язку, пояснивши, що складання такого повідомлення існує в рамках системи для запобігання жорсткому поводженню, і що направлення повідомлення відповідному органу не замінює собою подачу скарги у належному вигляді. Слушним моментом для повідомлення цієї інформації затриманому є момент, коли він/вона починає робити заяви про жорстоке поводження, та/або момент виявлення травм, що вказують на жорстоке поводження.

Якщо цей процес здійснюється з обережністю, більшість затриманих осіб не будуть заперечувати проти повідомлення. Що стосується тих осіб, є у яких зберігаються сумніви, медичний співробітник може обмежити зміст повідомлення об'єктивними медичними висновками.

80. Повідомлення уповноваженому органу медичних доказів, що вказують на жорстоке поводження, повинно супроводжуватися ефективними заходами, щоб захистити особу, якої стосується повідомлення, а також інших затриманих осіб. Наприклад, співробітники в'язниці, які, як стверджується, брали участь у жорсткому поводженні, повинні до завершення розслідування виконувати обов'язки, що не передбачають регулярного контактування. Якщо можливе жорстоке поводження спричинене сусідами по камері, то ця затримана особа має бути переведена до іншої камери. Природно, якщо повідомлення стосується можливого жорстокого поводження з боку співробітників правоохоронних органів, затриманого не можна повертати їм за жодних обставин. У загальнішому плані, Комітет вважає, що мета повинна полягати в припиненні практики повернення ув'язнених осіб до правоохоронних органів для цілей розслідування; зокрема, будь-який додатковий допит відповідної особи, який може бути необхідним, повинен проводитися у приміщенні в'язниці.

81. На додаток до повідомлення поіменно кожного випадку, у якому є медичні докази, що свідчать про жорстоке поводження, Комітет рекомендує, щоб усі травматичні ушкодження в результаті всіх можливих причин, контролювалися і періодично представлялися у відповідні органи (наприклад, керівництву в'язниці, міністерству) через анонімні статистичні дані. Така інформація може бути безцінною для виявлення проблемних ділянок.

82. Для забезпечення відповідності стандартам, описаним вище, повинна бути запропонована спеціальна підготовка медичних працівників, які працюють у в'язницях та інших місцях, у яких особа може утримуватися протягом тривалого періоду часу. На додаток до розвитку необхідних навичок з документування та пояснення виникнення травм, а також забезпечення знання про обов'язок повідомляти та відповідну процедуру, таке навчання повинно охоплювати техніку опитування осіб, які, можливо, піддавалися жорсткому поводженню.

Було б також доцільно для відповідних медичних працівників отримувати через регулярні проміжки часу зворотну інформацію про заходи, вжиті владою після направлення їх повідомлень. Це може допомогти синтезувати конкретні заходи, за допомогою яких їх навички з документування та повідомлення можуть бути поліпшені, і, у загальнішому, стане нагадуванням про важливість цього конкретного аспекту їхньої роботи.

83. До систематичного медичного обстеження, згаданого в пункті 73, затримані особи часто проводять деякий час під вартою співробітників правоохоронних органів з метою допиту та інших слідчих дій. Під час цього періоду, який може тривати від декількох годин до одного або більше днів, залежно від правової системи, ризик жорстокого поводження може бути особливо високим. Отже, Комітет рекомендує забезпечити конкретні гарантії протягом цього часу, зокрема право на доступ до лікаря³. Як неодноразово наголошувалось Комітетом, прохання особи, що перебуває під вартою у поліції або жандармерії, про консультацію лікаря, повинно виконуватися завжди; співробітники правоохоронних органів не повинні прагнути фільтрувати такі запити.

84. Документ, що складається після будь-якого медичного обстеження особи, яка перебуває під вартою в поліції або жандармерії, повинен відповідати вимогам, викладеним вище у пункті 74, а конфіденційність обстеження повинна бути гарантована, як описано в пункті 76. Крім того, обов'язок автоматичного повідомлення, згаданий у пункті 77, має застосовуватися щоразу, коли медичні свідчення, зібрані в ході обстеження, вказують на жорстоке поводження. Усі ці умови повинні бути дотримані, незалежно від того, чи медичні працівники офіційно викликаються на прохання затриманої особи, чи при виконанні службових обов'язків за ініціативою правоохоронних органів.

Засоби для реалізації обов'язку повідомлення у таких випадках повинні відображати гостроту ситуації. Співробітник медико-санітарної служби повинен передати своє повідомлення прямо і безпосередньо до органу, який має найкращі можливості, щоб швидко втрутитися і покласти край будь-якому жорстокому поводженню, що відбувається. Функції цього органу будуть залежати від правової системи і конкретних обставин справи.

³ Інші істотні гарантії включають право затриманого повідомити третю сторону за своїм вибором і право на доступ до адвоката.